

Czarniecki, Stanisław

Prace archeologów krakowskich z historii nauk geologicznych

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 36/4, 37-52

1991

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Stanisław Czarniecki
(Kraków)

Prace geologów krakowskich z historii nauk geologicznych

W większości publikacji geologicznych pojawia się aspekt historyczny. Do kanonu każdego niemal opracowania należy przedstawienie na wstępie przeglądu dawniejszych badań i omówienie ich wyników. Za poważny mankament pracy uznaje się pominięcie w takim przeglądzie obcych badań i poglądów. Tak więc problematykę historyczną można odnaleźć w każdej niemal pracy geologicznej, paleontologicznej, czy rzadziej, mineralogicznej. Nie tego rodzaju opracowania stanowią przedmiot mych rozważań. Chcę przedstawić ten nurt badań krakowskich geologów, który zmierza do poznania i wyjaśnienia procesów rozwoju poszczególnych gałęzi nauk geologicznych, rozwoju instytucji, w których badania takie, względnie nauczanie się rozwijały i losów ludzi, którzy w procesach tych uczestniczyli.

Wybór środowiska krakowskiego nie jest przypadkowy. Uzasadnia go fakt, że nauki geologiczne najwcześniej się tu pojawiły, a rozwijały bez większych przerw przez ponad dwa stulecia. W rozwoju polskiej geologii ośrodek krakowski w wielu dziedzinach odgrywał pionierską i dominującą rolę. W Krakowie od 1783 r. wykładał Jan Jaśkiewicz pierwszy profesor historii naturalnej, obejmującej również wiadomości geologiczne. Tu powstała w 1814 r. z inicjatywy Stanisława Staszica pierwsza polska Katedra Geologii i Mineralogii, a w 1886 r. Władysław Szajnocha zorganizował pierwszy uniwersytecki Gabinet Geologiczny. Z niego w 1912 r. wyodrębnił się pierwszy Zakład Paleontologii. Wreszcie tu powstała pierwsza, kierowana przez M.P. Rudzkiego Katedra Geofizyki, a geologia stosowana rozwijała się od 1919 r. w Akademii Górniczo-Hutniczej. W Krakowie przez wiele dziesięcioleci mieściła się siedziba redakcji Atlasu Geologicznego Galicji. Tu też od założenia w 1921 r. znajduje się siedziba Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Geologicznego. W Krakowie, już po drugiej wojnie światowej profesor Marian Książkiewicz stworzył ośrodek badawczy, który w światowej literaturze geologicznej otrzymał nazwę „Polskiej Szkoły Sedymentologicznej”. Wszystko to powodowało, że badania dziejów nauk geologicznych w Krakowie są atrakcyjne poznawczo i one z kolei kierowały uwagę badaczy na zagadnienia o szerszym aspekcie.

Bogaty materiał jaki stanowi dorobek krakowski z zakresu historii nauk geologicznych dzielię na cztery grupy: 1/ prace o rozwoju placówek dydaktycznych i badawczych, głównie krakowskich, 2/ opracowania biograficzne, 3/ badania dziejów myśli geologicznej i poszczególnych dyscyplin, 4/ prace bibliograficzne i edycje źródeł, oraz działalność organizacyjna w zakresie historii nauk geologicznych.

W mych rozważaniach biorę pod uwagę opracowania powstałe w okresie, gdy ich autor był wyraźnie związany z krakowskim ośrodkiem naukowym.

Dzieje geologicznych placówek dydaktycznych i naukowo-badawczych

Literatura dotycząca dziejów nauk geologicznych w krakowskich wyższych uczelniach jest stosunkowo bogata. Prócz prac o wyraźnie historycznym ujęciu, które przedstawiam poniżej ukazało się drukiem szereg sprawozdań omawiających działalność poszczególnych katedr w krótkim, przeważnie rocznym okresie. Stanowią one cenne źródła dla badań historycznych.

Geologia w Uniwersytecie Jagiellońskim. Pierwsze informacje o dziejach nauk geologicznych na krakowskim uniwersytecie zawierają artykuły A.Estreichera (1842) i A.Altha (1864). Estreicher ogranicza się niemal wyłącznie do przedstawienia losu zbiorów mineralogicznych uniwersytetu. Alth podaje natomiast sporo informacji o pracownikach katedr, ich działalności i zmianach organizacyjnych. Rozwój Gabinetu Geologicznego UJ w 40-lecie jego istnienia przedstawił W.Szajnocha (1926). Twórca Gabinetu dał źródłowe omówienie tak materialnego wyposażenia placówki jak prac naukowych i dydaktycznych jej współpracowników. Uzupełnił je pełnym zestawieniem bibliograficznym prac wykonanych w niej na przestrzeni 40 lat.

Jubileusz uniwersytetu w 1964 r. przyniósł, wśród innych publikacji, *Zarys historii geologii na UJ* S. Czarnieckiego (1964). Praca, jak dotąd najobszerniejsza oparta jest w znacznej mierze na materiałach archiwalnych, w tym na niezachowanym archiwum Gabinetu Geologicznego. Przedstawiono w niej rozwój i wyodrębnianie się poszczególnych dyscyplin, a w uzupełnieniu podano pełne zestawienie doktoratów i habilitacji wykonanych na UJ w zakresie geologii. Na podstawie *Zarysu* ukazało się kilka artykułów popularyzacyjnych: S.Czarnieckiego (1964), W.Goetla (1964) w formie broszury wydanej w Wiedniu, a w 1984 na 200-lecie Katedry Geologii w formie anonimowej publikacji powielanej.

Historia poszczególnych katedr została przedstawiona w kilku artykułach. F.Bieda (1962) ukazał 50 lat rozwoju katedry paleontologii, A.Gawel (1951) 20 lat Zakładu mineralogicznego pod kierunkiem profesora Stefana Kreutza, a K.Prochaska (1980) dzieje zbiorów tego zakładu. W artykułach rocznikowych, jak np. A.Gawła (1955) i S.Czarnieckiego (1962), oraz w niektórych opracowaniach biograficznych przedstawiono również pewne zagadnienia z dziejów katedr nauk geologicznych. W monografiach ogólnych traktujących o dziejach całej uczelni tematyka ta omawiana była nie przez geologów.

Geologia w Akademii Górniczej. Drugą krakowską uczelnią posiadającą katedry nauk geologicznych jest Akademia Górniczo-Hutnicza im. St.Staszica. Powstała po pierwszej wojnie światowej, ale starania o jej utworzenie sięgają połowy ubiegłego stulecia. W opracowaniach historycznych szczególnie podkreślany jest okres okupacji i często mają one silnie eksponowane elementy wspomnieniowe. Taki charakter mają opracowania A.Bolewskiego, A.S.Kleczkowskiego i K.Matla (1989) w tomie *Trudne lata Akademii Górniczej*. W nieco szerszym aspekcie historycznym A.Bolewski (1971) dał obraz dziejów katedry mineralogii i petrografii na przestrzeni 50 lat, A.Oberc i W.Parachoniak (1971) skreślili dzieje Katedry i Zakładu Petrografii, którymi kierował profesor J.Tokarski, a S.W.Aleksandrowicz (1973) przedstawił pierwszy okres prac Zakładu Geologii i Paleontologii. Liczne teksty wspomnieniowe i sprawozdania pub-

likował długoletni rektor Walery Goetel, stanowią one jednak raczej źródła, niż opracowania historyczne. Sprawę etapów realizacji akademii i elementów poszukiwań naftowych w początkowym okresie jej działalności przedstawił K. Jahoda (1970, 1981), a osiągnięcia Wydziału Geologiczno-Poszukiwawczego AGH w XX-lecie Polski Ludowej H. Świdziński (1966). Popularny artykuł o 50-leciu AGH opublikował K. Maślankiewicz (1969).

Nauki geologiczne w Krakowskim Towarzystwie Naukowym i Akademii Umiejętności. W obu krakowskich wyższych uczelniach, w zakresie nauk geologicznych, dominowała praca dydaktyczna. Natomiast w instytucji, która kolejno nosiła nazwę Krakowskiego Towarzystwa Naukowego, Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Umiejętności działalność w tym zakresie koncentrowała się na inspirowaniu i popieraniu prac badawczych i publikowaniu ich wyników. Większość tych prac odbywała się w Komisji Fizjograficznej, która działała w akademii do II wojny światowej. Syntetyczny obraz prac podejmowanych w Akademii Umiejętności w zakresie nauk geologicznych dali M. Książkiewicz (1974) i A. Gawel (1974). Informacje o rozwoju tych prac znalazły się również w jubileuszowym wydawnictwie Akademii (S. Czarniecki, J. Wiltowski 1972).

Najwybitniejszym dziełem Komisji Fizjograficznej był *Atlas Geologiczny Galicji*. Jego historia mogła zostać zrekonstruowana dzięki odkryciu i zabezpieczeniu bogatych materiałów redakcyjnych (S. Czarniecki, Z. Martini 1967). Dorobek kartograficzny Akademii Umiejętności przedstawiono na wystawie zorganizowanej na sesję międzynarodową Coronelii-Weltbundes der Globusfreunde w Krakowie (S. Czarniecki 1972).

W tomach Sprawozdań Komisji Fizjograficznej corocznie publikowane były dane o pracach jej sekcji geologicznej. Stanowią one cenne, nie wyzyskane w pełni do dziś źródło. Również głównie źródłową wartość posiada artykuł T. Wiśniowskiego (1890) o zbiorach mineralogiczno-geologicznych Komisji. Późniejsze prace tego zasłużonego pioniera badań nad historią polskiej geologii wykonane zostały już po opuszczeniu przez Kraków.

Po połączeniu wszystkich większych organizacji naukowych w Polską Akademię Nauk, w jej Oddziale Krakowskim powstała placówka, początkowo nosząca nazwę Pracowni Geologiczno-Stratygraficznej, której zadaniem było prowadzenie badań naukowych i opieka nad zbiorami geologicznymi dawnej Komisji Fizjograficznej. 35-letnie prace tej placówki przedstawił w nie opublikowanym artykule S. Czarniecki (1990).

Polskie Towarzystwo Geologiczne. Powstałe w 1921 r. Polskie Towarzystwo Geologiczne jest instytucją, której zakres działalności obejmuje całą Polskę. Kolejne rocznice Towarzystwa przyniosły artykuły podsumowujące jego prace. 40-lecie działalności Towarzystwa przedstawił F. Bieda (1962). Pół wiekową działalność ukazał K. Maślankiewicz (1971), a wystawę *Karty z rozwoju krakowskiej geologii* na jubileuszowy zjazd przygotował S. Czarniecki. Krótszy 20-letni okres powojenny omówił K. Świdziński (1964), zaś prace Oddziału Krakowskiego w latach 1963-1970 W. Nareński (1971).

Historia placówek geologicznych w innych miastach i krajach. Publikacje o dziejach placówek i instytucji poza krakowskich ukazało się niewiele. A. S. Kleczko-

wski, wspólnie z dwu badaczami niemieckimi (A.S.Kleczkowski, K.F.Zillman, J.Hoffmann 1986) ukazał początki Akademii Górniczej w Kielcach w świetle materiałów archiwalnych krajowych i z Saksonii. M.Kamieński (1977) pisał o naukach mineralogiczno geologicznych na Politechnice Lwowskiej w latach 1872-1939, a wspólnie z Z.Pazdro (1980) o tychże naukach na Uniwersytecie Lwowskim.

F.Bieda (1962) przedstawił utworzenie w 1912 r. pierwszej stacji geologicznej w Karpatach. Próby organizacji polskiej służby geologicznej przed utworzeniem Państwowego Instytutu Geologicznego opracował S.Czarniecki (1970). Tenże autor (1966) omówił działalność Londyńskiego Towarzystwa Geologicznego, pierwszej na świecie organizacji naukowej geologów.

Opracowania biograficzne

Wśród publikacji historycznych, opracowania biograficzne stanowią grupę najliczniejszą. Znakomita większość z nich to nekrologi pisane wkrótce po zgonie i z samego założenia nie mające perspektywy historycznej. Są one natomiast cennymi niekiedy źródłami, szczególnie ze względu na stosunkowo częste zatracanie materiałów archiwalnych. Również opracowania biogramów w wydawnictwach słownikowych, takich jak *Polski Słownik Biograficzny* i słowniki specjalistyczne ze względu na skrótowe z konieczności traktowanie działalności i danych biograficznych, nie zostały objęte mymi rozważaniami. Mimo tego liczba artykułów biograficznych, czy nawet odrębnych publikacji tego rodzaju jest znaczna.

Najwięcej autorów zajmowało się ojcem polskiej geologii Stanisławem Staszicem. Jego działalność na polu geologii szerzej przedstawili W.Szajnocha (1889, 1926) i W.Goetel (1926, 1955, 1956, 1969), poszczególne zagadnienia tej działalności Staszica omawiali głównie w okresie powojennych rocznic jubileuszowych K.Maślankiewicz (1955, 1978), A.Gawel (1957, 1978), A.Kleczkowski (1978, 1979) i S.Czarniecki (1955, 1976, 1978, 1979). Dorobek geologiczny Staszica pokazany został również na kilku wystawach organizowanych w Warszawie, Lidzbarku Warmińskim i Grudziądzu (S.Czarniecki, S.Małkowski 1958) oraz w latach 1985-1987 w Lublinie, Sieradzu, Hrubieszowie i Kielcach (S.Czarniecki 1985). Sylwetka pierwszego wykładowcy przedmiotów geologicznych na UJ, Jana Jaśkiewicza ukazana została na międzynarodowym sympozjum w Erewaniu i w 100-lecie objęcia przezeń katedry (S.Czarniecki 1970, 1982), jego prace na uniwersytecie Jagiellońskim w dwu opracowaniach źródeł (S.Czarniecki, B.Schiller 1964, 1966), zaś jedyną jego publikowaną za życia rozprawę wydano w przedruku bibliofilskim w 1978 r.

A.Gawel (1966, 1973) przedstawił analizę poglądów naukowych XVIII-wiecznych uczonych Michała Borcha i Jana Filipa Carossiego. O Borchu publikował też komunikat K.Maślankiewicz (1968). Zajął się on również postacią Stanisława Dunin-Borkowskiego, wybitnego mineraloga z pierwszej połowy XIX wieku (K.Maślankiewicz 1938, 1968, 1975), oraz Ignacego Domeyki (K.Maślankiewicz 1959, 1968).

Wybitnym geologiem kieleckiej szkoły górniczej, twórcą fundamentalnych dzieł o geologii i paleontologii Polski Jerzym Bogumiłem Puschem zajmował się w szeregu prac i artykułów A.,Kleczkowski (1970, 1972, 1974, 1977, 1980, 1981).

Dorobek czołowego polskiego geologa połowy XIX wieku Ludwika Zejsznera był przedmiotem kilku opracowań S. Czarnieckiego (1958, 1961, 1966, 1985, 1990, 1991), został on też ukazany w wystawie zorganizowanej w Lublinie.

Tragiczną postać Stanisława Zaręcznego autora klasycznej monografii geologicznej rejonu krakowskiego, opracował we wstępie do reedycji tej monografii S. Siedlecki (1953). Z okazji jubileuszu Uniwersytetu Jagiellońskiego ukazały się jako odrębne publikacje biografie dwu zasłużonych profesorów nauk geologicznych - Józefa Grzybowskiego (F. Bieda 1963) i Jana Nowaka (K. Maślankiewicz 1964). Później M. Reymanówna (1986) ukazała dorobek paleobotaniczny Mariana Raciborskiego, a Stanisław Czarniecki (1988) pisał o twórcy katedry geofizyki Maurycym P. Rudzkiem.

Śród geologów i mineralogów polskich drugiej połowy XIX i początków XX wieku życie i działalność wulkanologa Maurycego Komorowicza opracował W. Narębski (1970), który wspólnie z S. Czarnieckim (1987) opublikował również materiały dotyczące starań Komorowicza o katedrę na UJ. Drugą postacią, którą zajął się W. Narębski (1991) jest badacz ryb trzeciorzędowych z fliszu Karpat i Apeninów, Zygmunt Bośniacki.

Pierwszy zeszyt XIX rocznika PTG (1950) w całości poświęcony został wspomnieniu o geologach członkach Towarzystwa zmarłych w latach wojny i okupacji. Znaczną część tych wspomnień opracowali geolodzy krakowscy. W jubileuszowym roku 1971 ukazało się w roczniku PTG kilkanaście wspomnień o przewodniczących i członkach honorowych Towarzystwa. M. Książkiewicz pisał o Władysławie Szajnosze, Janie Nowaku, Henryku Świdzińskim i Maurycym Lugeon. S. Jaskólski o Karolu Bohdanowiczu, W. Goetel o Radimie Kettnerze, a S. Wdowiarz o Konstantym Tołwińskim. Wcześniej, w 50-lecie pracy Kazimierza Wójcika o jurze Kruchela Wielkiego pod Przemyślem, M. Książkiewicz (1963) przypomniał w obszernym artykule postać badacza i jego dzieło.

Z postaci mniej znanych, przypomnieni, względnie ukazani zostali Antoni Andrzejewski, a ściślej jego prace geologiczne (S. Czarniecki, Z. Martini 1972), asystent Gabinetu Geologicznego UJ Kazimierz Jossé (W. Nowak 1974), oraz prace kartograficzne Leona Syroczyńskiego (S. Czarniecki 1979).

Szereg opracowań poświęcono polskim badaczom, działającym, głównie w okresie zaborów, poza terenami Polski. K. Maślankiewicz (1972) przedstawił komunikaty o badaniach w Rosji Stefana Czarnockiego i o polskich badaczach wysp Komandorskich. O polskich geologach w Leningradzie i o pracach Aleksandra Czekanowskiego na Syberii pisał S. Czarniecki (1969, 1976). Tenże autor przedstawił na kolejnych kongresach historii nauki, prace Wawrzyńca Teisseyre w Rumunii, oraz badania naftowe Polaków w Europie, Azji i Ameryce (1981, 1985).

Niewiele ukazało się prac o geologach obcych. K. Maślankiewicz (1957) omówił postać i rolę jaką Georgius Agricola odegrał w rozwoju geologii i górnictwa i rozprawę Teofrasta o kamieniach (1972), a M. Książkiewicz (1960) dorobek Darwina jako geologa. S. Czarniecki (1987) przedstawił zainteresowania geologiczne Michaiła Łomonosowa. Prócz wymienionych publikacji, geologowie ośrodka krakowskiego ogłosili, głównie w roczniku PTG, kilkadziesiąt wspomnień pośmiertnych, a w wydawnictwach takich jak *Polski Słownik Biograficzny*, *Słownik Biologów Polskich*, *Dictionary of Scientific Biography* i w różnych publikacjach encyklopedycznych ponad sto biogramów. Ogłaszali je niemal wszyscy wymienieni tu autorzy prac historycznych i kilku badaczy nie publikujących takich prac.

Badania dziejów myśli i prac geologicznych

W tym zakresie można by wyróżnić historię rozwoju poglądów w poszczególnych dyscyplinach, oraz rozważania nad rozwojem pewnych rejonów. Wydaje się to jednak mało celowe, bowiem zakresy te zazębiają się, a ilość opracowań nie jest tak wielka, by zachodziła konieczność jakiejś bardziej szczegółowej systematyzacji. Przedstawianie prac uporządkujemy wedle powyżej przyjętej kolejności.

Wkład polskich geologów do badań i rozwoju geologii w skali światowej po raz pierwszy przedstawił W.Szajnocha (1918) w publikacji *Polska w kulturze powszechnej*. W ponad pół wieku później zajął się tym zagadnieniem K.Maślankiewicz (1976).

Zarys historii geologii w Polsce ogłosił A.Gawęł (1962) przedstawiając wcześniej rozwój pojęć geologicznych w historii Wieliczki (1958). Dzieje polskiej geologii w okresie od powstania styczniowego do odzyskania niepodległości, stanowiące część nie publikowanej pełnej jej historii, ukazał w IV tomie *Historii Nauki Polskiej*, S.Czarniecki (1987). Historię nauk mineralogicznych omówił pokrótce S.Kreutz (1925), dzieje nauk mineralogicznych w Polsce J.Tokarski (1948), a pewne problemy tych dziejów A.Gawęł (1967, 1985) i A.Bolewski (1988). W.Narębski przedstawił rozwój poglądów na powstanie sferosyderytów karpaccich (1971), oraz na pochodzenie amfibolitów-tatrzańskich (1972).

Historią polskiej kartografii geologicznej zajmował się S.Czarniecki (1965, 1978, 1987), który również przygotował wspólnie z Z.Martini na Międzynarodowy Kongres Historii Nauki w Warszawie w 1965 r. najpełniejszą jak dotąd, ekspozycję polskiego dorobku w tym zakresie. Katalog tej wystawy ukazał się pod nazwiskiem B.Kosmowskiej-Ceranowicz (1968).

Dzieje polskich badań paleontologicznych opracował F.Bieda (1948), który wydał również obszerną publikację o rozwoju paleontologii w Krakowie (1976).

A.Kleczkowski zajął się (1962) historią początków polskiej geologii inżynierskiej, a wspólnie z Z.Wilkiem (1972) przedstawił działalność Polaków w zakresie hydrogeologii i geologii inżynierskiej na terenie Rosji w końcu XIX i początku XX wieku.

K.Birkenmajer (1982) napisał zarys dziejów polskich wypraw na Spitsbergen, oraz zarys historii polskich badań geologicznych w północnym obrzeżeniu oceanu Atlantyckiego. Związki polskich i niemieckich uczonych okresu Oświecenia w zakresie geologicznych badań opracował S.Czarniecki (1980).

Prace bibliograficzne, edycje źródeł oraz działalność organizacyjna w zakresie historii nauk geologicznych

Publikacje opracowań w zakresie historii nauk geologicznych nie wyczerpują zakresu prac jakie podejmowano, szczególnie po roku 1945 w środowisku krakowskim. Prace, które obecnie przedstawię stanowią w znacznej mierze o specyfice tego ośrodka.

Wśród publikacji należy tu wymienić opracowania bibliograficzne, leksykograficzne i edycje materiałów źródłowych. Już W.Szajnocha (1926) zestawił pełny wykaz dorobku współpracowników Gabinetu Geologicznego UJ. Podobne zestawienie dołączył do opracowania dziejów paleontologii w Krakowie F.Bieda (1976). W krakowskiej pracowni historii geologii zostało wykonane obszerne uzupełnienie

retrospektywnej *Bibliografii Geologicznej Polski* za lata 1750-1950 (S.Czarniecki, Z.Martini 1972). Z wydawnictw leksykograficznych, prócz udziału geologów krakowskich w opracowaniach biografów dla słowników biograficznych, wspomnieć można słownik do *Ziemiorodziwa Staszica* (S.Czarniecki 1955).

W toku prac nad różnymi zagadnieniami pojawiała się sprawa zabezpieczenia źródeł, tak drukowanych, co jak szczególnie ważne, rękopiśmiennych. Pierwsze przedruki trudno dostępnych, klasycznych prac geologicznych opracowali S.Siedlecki, który przygotował w 1953 r. przedruk klasycznej pracy Stanisława Zaręcznego z III zeszytu *Atlasu Geologicznego Galicji* i A.Kleczkowski, który w archiwum geologii Polski dał w 1955 r. wybór prac geologicznych z 4 pierwszych tomów „Pamiętnika fizjograficznego”. W 1955 r. ukazała się reedycja *Ziemiorodztwa Karpatów Staszica* w opracowaniu W.Goetla i S.Czarnieckiego. W późniejszych latach wyszły bibliofilskie wydania ulotki z okresu Sejmu Wielkiego *Obywatel do współziomków* (1975), *Uwiedomienie zdrojów zdrowych lub wód mineralnych leczących na Śląsku z 1777 r.* (1977), oraz J.Jaśkiewicza *Dyssertacya z 1787 r.* (1978), wszystkie przygotowane przez S.Czarnieckiego. Opublikowano również szereg materiałów archiwalnych. A.Gawel wydał listy Zygmunta Weiberga do Józefa Morozewicza (1970) i listy Feliksa Kreutzta (1977). A.Kleczkowski (1977) ogłosił 7 listów J.B.Puscha. S.Czarniecki i Z.Martini (1972) opublikowali rękopis rozprawy geologicznej Antoniego Andrzejowskiego, a S.Czarniecki (1961, 1985) dwa fragmenty rękopiśmiennych *Notat* Ludwika Zejsznera.

Odrębny problem stanowiły działania organizacyjne związane z problematyką historii nauk geologicznych. Do takich należało głównie zabezpieczanie obiektów materialnych i organizowanie wystaw popularyzujących tę problematykę. W pierwszej grupie najdonioślejszym osiągnięciem było ocalenie od zniszczenia zabytkowego wnętrza pierwszej, długoletniej siedziby Gabinetu Geologicznego UJ. Podjęte w 1962 roku przez grupę wychowanków tej uczelni starania przyniosły uchylene decyzji władz uniwersytetu i w konsekwencji wykonanie pełnej konserwacji zabytkowych urządzeń.

Ochrona materiałów archiwalnych początkowo polegała na przekazywaniu ich do Muzeum Ziemi w Warszawie, gdzie od połowy lat 50 profesor Małkowski organizował ich zabezpieczenie. Po jego śmierci i w miarę zmian w Muzeum Ziemi powstała potrzeba stworzenia w Krakowie ośrodka dającego oparcie pracom historycznym. Stopniowo tworzyła się pracownia historii geologii, struktura organizacyjna nieformalna i nie mająca oparcia w żadnej instytucji państwowej. Zgromadzony w niej został księgozbiór, złożony z niemal kompletnego zbioru polskich publikacji geologicznych sprzed roku 1945, obszerny zbiór prac z zakresu historii nauk, oraz zbiory archiwalne. Z materiałów zebranych w pracowni korzystali krajowi i zagraniczni badacze, często udostępniane też były one na wystawy. Ponieważ gromadzenie materiałów archiwalnych zaczęło przekraczać możliwości niewielkiego mego mieszkania, przekazałem część do Oddziału Krakowskiego Archiwum PAN w Krakowie, sugerując, by Oddział zajął się gromadzeniem takich materiałów. W ciągu kilkunastu lat udało się zebrać kilkadziesiąt spuścizn po zmarłych geologach oraz archiwalia Polskiego Towarzystwa Geologicznego. Niestety nie udało się ocalić archiwum Gabinetu Geologicznego UJ zgromadzonego przez profesora Szajnochę, która uległa zniszczeniu. Został tylko wykonany przez E.Turnau ogólny spis tego zbioru, przekazany do Muzeum Ziemi.

Starania uchronienia od zniszczenia objęły również prace naukowe publikowane. W latach 1955-1980 ocalono od skierowania na przemiał kilkaset tysięcy publikacji naukowych, wśród których znaczną część stanowiły książki i mapy geologiczne. Początkowo działania te znajdowały oparcie w Polskim Towarzystwie Geologicznym, później w krakowskiej placówce geologicznej PAN i Oddziale Krakowskim Towarzystwa Przyjaciół Książki. Otrzymywane od wydawców i z innych źródeł książki były przekazywane bezpłatnie pracownikom naukowym, studentom i innym zainteresowanym.

W miarę tych prac narastało przekonanie o potrzebie uświadomienia ich znaczenia szerszemu ogółowi. Próbowano to zrealizować poprzez dwie wystawy organizowane przez grupę członków Krakowskiego Oddziału Towarzystwa Przyjaciół Nauk o Ziemi. Temu celowi służyła wystawa *Uchronić do zniszczenia* eksponowana w 1987 r. w Muzeum Archeologicznym w Krakowie dla uczczenia 25-lecia śmierci prof. Stanisława Małkowskiego, twórcy Muzeum Ziemi oraz Towarzystwa Miłośników Nauk o Ziemi i animatora ruchu ochrony przyrody nieożywionej i badań w zakresie historii geologii (S.Czarniecki, Z.Grzywacz 1987, S.Czarniecki 1991). Wystawę tę poprzedzała w roku 1986 mniejsza ekspozycja Towarzystwa Przyjaciół Nauk o Ziemi, w której dwie gabloty poświęcono sprawie ochrony dokumentów z historii geologii. Tematyka historii nauk geologicznych, a ściślej popularyzacji tych zagadnień występuje stale w dwumiesięczniku „Kamienie” wydawanym przez Towarzystwo Przyjaciół Nauk o Ziemi, a redagowanym przez Z.Grzywacza.

Wysiłkom chronienia materialnej dokumentacji dziejów polskiej geologii towarzyszył nurt przejawiający się w publikowanych przez krakowskich geologów pracach historycznych. Jest to troska o zachowanie w świadomości współczesnych tych wartości i motywacji, które kierowały geologami minionych pokoleń. W wielu pracach i to nie tylko biograficznych, napotykamy troskę o zachowanie postaw i poczucia łączności z takimi przedstawicielami polskiej geologii jak Staszic, Pusch, Zejszner, Zaręczny, Szajnocha czy Małkowski. Prace te ukazują, że na poznanie i podziw zasługują nie tylko wysiłki i osiągnięcia intelektualne, ale to co określamy jako postawę, a w polskiej geologii, postawę staszicowską. Przykładem tego rodzaju publikacji może być artykuł o geologicznych zainteresowaniach Michaiła Łomonosowa, w którym przeprowadzono próbę porównania jego działalności z pracami Staszica (S.Czarniecki 1987). Rozwinięcie teoretycznych uzasadnień takiego nurtu w pracach historii geologii daje w artykule o funkcji dydaktyczno-społecznej tej gałęzi nauki (S.Czarniecki 1974).

Uwagi końcowe

Przedstawiony szkic rozwoju prac nad historią geologii w ośrodku krakowskim skłania do pewnych refleksji.

Dążeniu poznawczemu, które leży u podstaw każdej działalności naukowej mogą towarzyszyć w badaniach historycznych rozmaite dodatkowe motywacje, które niekiedy mogą je nawet zdominować. Są to nie tylko takie, które na ogół oceniamy negatywnie, jak ambicja, chęć łatwiejszego uzyskania sukcesu i tym podobne. Mogą być i motywacje szlachetniejsze, jak patriotyczna chęć ukazania w lepszym świetle swojej nauki czy jej przedstawicieli, dążność do kształtowania pewnych postaw w środowi-

skach naukowych i wreszcie potrzeba, odczuwana jako imperatyw, chronienia przed zatraceniem pewnych wartości szczególnie zagrożonych. Wśród wartości takich są tak materialne jak i niematerialne. Wydaje się, że wśród geologów zajmujących się po wojnie w Krakowie problematyką historyczną można wyraźnie dostrzec taką motywację i że stanowi ona element wielu wykonanych tu prac.

Jej uzasadnieniem jest proces narastania kryzysu w obrębie samych nauk geologicznych, o którym nie na tym miejscu należałoby mówić i drastyczna zmiana motywacji działań, jaka wystąpiła w naszym życiu.

Niewielkie grono, nie przekraczające 10 osób działających przy tym w odosobnieniu lub w małych dwu-trzy osobowych grupach, nie na podstawie uchwał czy decyzji władz, lecz kierowane wewnętrznym imperatywem wykonało dużą, na skalę możliwości pracę, której rezultatów nie można dziś przewidzieć. Jednak nawet gdyby nie udało się przywrócić w młodszym pokoleniu geologów cech, które znamionują postawę staszicowską, pozostanie ślad prac podjętych w tym zakresie.

Wykaz prac wymienianych

(Układ zapisu bibliograficznego pochodzi od Autora — Red.)

- Alexandrowicz S.W. 1973. *Organizacja i pierwsze lata działalności Zakładu Geologii i Paleontologii Akademii Górniczej w Krakowie*. „Prace Muz. Ziemi” 21 cz. I, s. 189-209.
- Alth A. 1864. *Katedra i Gabinet Mineralogiczny*. (W:) *Zakłady uniwersyteckie w Krakowie*. s. 234-265.
- Bieda F. 1948. *Historia paleontologii w Polsce*. ss. 39.
1962. *Czterdziestolecie Polskiego Towarzystwa Geologicznego, 1921-1961*. „Rocz. PTG” 32, s. 119-140.
1962. *W pięćdziesiątą rocznicę utworzenia Pracowni Paleontologicznej Uniwersytetu Jagiellońskiego*. „Rocz. PTG” 32, s. 623-628.
1962. *Założenie pierwszej Stacji Geologicznej w Karpatach w r. 1912*. „Rocz. PTG” 32, s. 629-631.
1963. *Józef Grzybowski*. ss. 54.
1976. *Zarys dziejów paleontologii w Krakowie*. „Prace Geol. Kom. Nauk Geol.” 94, ss. 128.
- Birkenmajer K. 1982. *Zarys dziejów polskich wypraw na Spitsbergen*. (W:) *Dzieje polskich, rosyjskich i radzieckich badań polarnych*, s.115-139.
1982. *Zarys historii polskich badań geologicznych w północnym obrzeżeniu Oceanu Atlantyckiego*. (W:) *iw*. s. 349-357.
- Bolewski A. 1971. *Dzieje Katedry Mineralogii i Petrografii Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie w latach 1919-1969*. „Prace Muz. Ziemi”, 18 cz. I, s. 105-207.
1988. *Nauki mineralogiczne w Polsce po II wojnie światowej*. „Kwart. Hist. Nauki i Tech”. R.XXXIII, nr 2, s.405-438.
1989. *Wojenne i powojenne dzieje Akademii Górniczej w Krakowie*. (W:) *Trudne lata Akademii Górniczej*, s. 7-360.
- Czarniecki S. 1955. *Słownik* (W:) *Stanisław Staszic. O ziemi i geologii Karpatów*, s. I-XX.
1958. *Ludwik Zejszner (1805-1871)*. „Wszecławiat”, s. 93-96.
1961. *Notaty Ludwika Zejsznera i ich znaczenie dla badań nad historią geologii w Polsce*. „Studia i Mat. z Dz. Nauki Polskiej”, S.C., z. 4, s. 61-88.
1962. *Trzy rocznice Gabinetu Geologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego*. „Kwart. Hist. Nauki i Techn.” s. 416-418.
1964. *Zarys historii geologii na Uniwersytecie Jagiellońskim*. Wyd. Jubileuszowe UJ t. XIV, ss. 145.
1964. *Nauki geologiczne na Uniwersytecie Jagiellońskim (1782-1964)*. „Przeł. Geol.”, s. 361-365.
1965. *Outline of History of Geological Cartography in Poland*. (W:) XII Intern. Congr. of the Hist. of. Sciences.
1966. *Rękopisy Ludwika Zejsznera zachowane w Muzeum Naukowo-Przyrodniczym we Lwowie*. „Prace Muz. Ziemi” 8, s. 155-158.
1966. *Londyńskie Towarzystwo Geologiczne — the Geological Society of London*. „Wszecławiat”, s. 149-154.
1969. *O polskich geologach pracujących w Rosji w okresie przed rewolucyjnym. Wspomnienia Eugenii Karpińskiej-Tołmaczewej*. „Problemy”, s. 667-672.

1970. *Jan Jaśkiewicz, the first lecturer in mineralogy of the Jagiellonian University.* (W:) *Istorijska Geologija*. Erewań s. 338-344, (toż po rosyjsku).
1970. *Próby organizacji polskiej służby geologicznej przed utworzeniem Państwowego Instytutu Geologicznego.* „Kwart. Geol.” t. 14, nr 2, s. 226-244.
1973. *Die Akademie der Wissenschaften zu Krakau und ihre Errungenschaften im Bereich der Kartographie..* „Der Globus-freund” nr 21-23, Wien, s. 46-49.
1974. *Funkcje dydaktyczno-społeczne historii geologii.* (W:) *O nauczaniu historii nauki*, s. 167-180.
1976. *Aleksander Piotr Czekanowski (1833-1876) w stulecie śmierci.* „Przeł. Geol.”, s. 583-587.
1976. *Stanisław Staszic — prekursor czy ojciec polskiej geologii?* „Ziemia Nadnoteka” nr 4, s. 5.
1978. *Stanisław Staszic a rozwój polskiej geologii.* (W:) *Stanisław Staszic i jego dzieło*, s. 51-84.
1978. *Problemy i zadania historii kartografii geologicznej w Polsce.* III Konf. Historyków Kartografii, ss. 2.
1979. *Książka z biblioteki Stanisława Staszica.* (W:) *Stanisław Staszic Geologia-Górnictwo-Hutnictwo*, s. 147-168.
1979. *Leon Syroczyński i początki kartografii surowców mineralnych w Polsce.* „Kwart. Geol.” t. 23, s. 195-204.
1980. *Beispiele wissenschaftlicher Beziehungen zwischen polnischen und deutschen Gelehrten auf Gebiet der Geologie im Zeitalter der Aufklärung.* „Z. geol. Wiss.” Berlin, s. 135-150.
1981. *Wawrzyniec Teisseyre and his geological work in Romania.* „Proc. of the 16-th Int. Congr. of the Hist. of Science”, s. 287.
1982. *Jan Jaśkiewicz i jego rola w dziejach nauk geologicznych w Polsce.* „Przeł. Geol.”, s. 513-518.
1984. *Inicjatywy obywatelskie poszukiwań geologicznych w okresie rządów króla Stanisława Augusta Poniatowskiego (1764-1795).* „Studia kieleckie” 1/41, s. 99-110.
1985. *Polish petroleum explorers in Europe, Asia and America before the regaining of the independence of Poland.* Abstracts Int. Congr. of Hist. of Sciences, Berkeley, s. 9.1.
1985. *Stanisław Staszic.* Lublin, ss. 15.
1987. *Historia polskich prac w zakresie kartografii geologicznej w Karpatach.* (W:) *Z dziejów kartografii* t. 4, s. 37-49.
1987. *Nauki geologiczne.* (W:) *Historia Nauki Polskiej*, tom IV, 1863-1918. Cz. III, s. 191-214.
1987. *Prace M.W. Łomonosowa w zakresie nauk geologicznych.* „Nauka Polska” 1987 nr 2 s. 133-141.
1988. *Geologia i jej popularyzacja w dorobku naukowym M.P. Rudzkiego.* „Przegląd Geofizyczny” r. 33, s. 424-426.
1990. *35 lat działalności placówki geologicznej PAN w Krakowie.* Rękopis w Archiwum PAN Oddział w Krakowie. s. 12.
1990. *Wincenty Pol i Ludwik Zejszner — pierwsi profesoremie nauk o Ziemi Uniwersytetu Jagiellońskiego.* Lublin s.25.

1991. Ludwik Zejszner (1805-1871) – geolog o postawie staszycowskiej. „Kamienie” R.II, nr 1/71, s. 11-13.
1991. *O sens istnienia muzeów geologicznych — wspomnienie o Stanisławie Matkowskim.* „Kamienie” nr 5, s. 3-4.
- Czarniecki S., Grzywacz Z. 1987. *Uchronić od zniszczenia.* S. nlb. 6.
- Czarniecki S., Małkowski S. 1958. *Stanisław Staszic jako geolog i jego epoka.* Ss. 88.
- Czarniecki S., Martini Z. 1967. *Materiały redakcyjne Atlasu Geologicznego Galicji.* „Kwart. Hist. Nauki i Techn.” R. 12, s. 99-110.
1972. *Nieznana-rozprawa geologiczna Antoniego Andrzejewskiego.* „St. i Mat. z Dz. Nauki Polskiej” S.C, z. 17, s. 17-60.
1972. *Retrospektywna bibliografia geologiczna Polski 1750-1950 uzupełnienia.* Ss. 332.
1985. *Ludwika Zejsznera pierwsze spotkanie z Tatrami.* „Rocznik Podhalański” III, s. 261-270.
- Czarniecki S., Narebski W. 1988. *O kontaktach Maurycego Komorowicza z Gabinetem Geologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego.* „Kwart. Hist. Nauki i Techn.”, s. 363-368
- Czarniecki S., Schiller B. 1964. *Nowe materiały do dziejów mineralogii na Uniwersytecie Jagiellońskim w okresie profesury Jana Jaśkiewicza.* „Kwart. Hist. Nauki i Techn.” s. 243-262.
- Czarniecki S., Schiller B. 1966. *Jana Jaśkiewicza wykłady o wodach mineralnych wraz z analizą źródła mineralnego w Krzeszowicach.* „Prace Muz. Ziemi” 8, s. 49-74.
- Czarniecki S., Wiltowski J. 1972. *W stulecie utworzenia Akademii Umiejętności.* Ss. 179
- Estreicher A. 1842. *Rzecz krótka o Gabinetie Mineralogicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego.* „Rocznik Wydz. Lekarskiego” s. 42-76.
- Gawel A. 1951. *Dwadzieścia lat Zakładu Mineralogicznego UJ pod kierunkiem śp. prof. dr Stefana Kreutzera.* „Rocznik PTG” 20, s. 1-4.
1955. *Rocznica Zakładu Mineralogicznego UJ.* „Wszechświat”, s. 129-132.
1957. *Stanisław Staszic.* „Rocznik PTG” 25, s. 369-375.
1958. *Rozwój pojęć geologicznych w historii Wieliczki.* „Studia i Mat. z Dz. Nauki Polskiej” S.D, s. 185-209.
1962. *Zarys historii geologii w Polsce. Okres od początku XIV wieku do rozbioru Polski.* „Studia i Mat. z Dz. Nauki Polskiej” S.C, s. 3-20.
1963. *O założeniu Asocjacji Karpackiej i jej pierwszym Zjeździe w Polsce.* „Rocznik PTG” 33, s. 5-10.
1966. *Memoriał Michała Borcha z roku 1780 jako pierwsza w Polsce próba biogeochemicznych poszukiwań kruszcowych.* „Prace Muz. Ziemi” 8, s. 31-48.
1967. *Stanowisko nauk mineralogicznych dawniej i w dobie obecnej.* „Wszechświat”, s. 113-115.
1970. *Listy Zygmunta Weyberga do Józefa Morozewicza z lat 1904-1905.* „Prace Muz. Ziemi” 15, s. 157-169.
1973. *Obserwacje Jana Filipa Carosiego z 1783 r. nad epigenetycznym tworzeniem się krzemieni w skałach zawierających w sobie sole wapnia.* „Prace Muz. Ziemi” 21 cz. 1, s. 3-27.

1974. *Nauki mineralogiczne w Akademii Umiejętności w Krakowie*. (W:) *Polska Akademia Umiejętności 1872-1952, nauki lekarskie, ścisłe, przyrodnicze i o Ziemi*. S. 351-361.
1977. *Listy Feliksa Kreutza z lat 1869-1903*. „Prace Muz. Ziemi” 27, s. 71-79.
1978. *Obserwacje geologiczne Stanisława Staszica w Tatrach i Beskidach*. (W:) *Stanisław Staszic i jego dzieło*, s. 158-169.
1985. *Early stage of mineralogical sciences at the Jagiellonian University in Cracow*. „Miner. Pol.” 16 z. 2, 3-8.
- Gawel A., Wójcik Z. 1974. *Stefan Kreutz i jego prace nad ochroną zabytkowych obiektów geologicznych*. „Prace Muz. Ziemi” 21 cz. II, s. 173-209.
- Goetel W. 1926. *S. Staszic, ojciec geologii polskiej*. „Tyg. Ilustr.” nr 3, s. 47-48.
1955. *Znaczenie „Ziemiorodztwa Karpatów” Stanisława Staszica w historii geologii polskiej*. (W:) *S. Staszic O ziemiorodztwie Karpatów i innych gór i równin Polski*, s. 5-107.
1956. *Stanisława Staszica opis Tatr i Beskidów w „Ziemiorodztwie Karpatów”*. „Studia i Mat. z Dz. Nauki Polskiej” 3, s. 331-353.
1956. *Polskie Towarzystwo Geologiczne w 10-lecie Polski Ludowej*. „Rocznik PTG” 24, s. 409-419.
1964. *Zur Entwicklungsgeschichte der Geologie an der Jagiellonischen Universität*. „Österreichische Osthefte”, s. 233-245.
1969. *Stanisław Staszic*. ss. 61.
- Jahoda K. 1970. *Etapy realizacji idei założenia w Krakowie wyższej uczelni górniczej (1810-1919)*. „Zesz. Nauk. AGH”, Górnictwo 25, s. 17-24.
1981. *Naftowe elementy u źródeł powstania i początków działalności AGH w Krakowie*. „Życie Szkoły Wyższej” nr 4, s. 117-128.
- Jaskólski S. 1971. *Karol Bohdanowicz (1864—1947)*. „Rocznik PTG” 41, s. 38-42.
- Jaskiewicz J. 1978. *Dysertacya na publiczney sessyi Szkoły Główney Koronney. 1787*. ss. nlb. 15, S. Czarniecki *Postulow* s. 4.
- Kamieński M. 1977. *Nauki mineralogiczno-geologiczne i górnictwo na Politechnice Lwowskiej w latach 1872-1939*. „Prace Muz. Ziemi” 27, s. 81-95.
- Kamieński M., Pazdro Z. 1980. *Rozwój nauk mineralogicznych i geologicznych na Uniwersytecie Lwowskim (Uniwersytecie Jana Kazimierza) do 1939 r.* „Prace Muz. Ziemi” 31, s. 137-148.
- Kleczkowski A.S. 1962. *Początki geologii inżynierskiej w Polsce*. „Studia i Mat. z Dz. Nauki Polskiej” C, z. 5, s. 61-78.
1970. *Z lat młodości G.G. Puscha (1790-1816)*. „Prace Muz. Ziemi” 15 cz. I, s. 95-111.
1972. *Jerzy Bogumił Pusch. Życie i dzieło w okresie Królestwa Polskiego (1816-1831)*. „Studia i Mat. z Dz. Nauki Polskiej” C, z. 17, s. 123-150.
1974. *Jerzy Bogumił Pusch — ostatni okres życia i działalności 1830-1846*. „Prace Muz. Ziemi” 21 cz. II, s. 65-104.
1977. *Zbiór rękopisów z Wydziału Górnictwa przy Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu Królestwa Polskiego w Bibliotece Instytutu Górniczego w Leningradzie. Najwcześniejszy kurs górnictwa dla polskiej szkoły górniczej — rękopis J.B. Puscha w Leningradzie. Poszukiwania innych śladów Puscha w Leningradzie. Sprawozdanie z podróży górniczej Józefa Cieszkowskiego do Anglii, Francji i Belgii w latach 1825-1827; Cztery listy J.B. Puscha z lat 1809-1820. Wiadomość o rękopiśmiennych*

- i drukowanych listach Puscha; Trzy listy J.B.Puscha z lat 1829-1837 do Cesarzkiego Rosyjskiego Towarzystwa Badaczy Przyrody; Sprawa wydania drukiem Geognostische Beschreibung von Polen Jerzego Bogumiła Puscha na tle korespondencji z wydawcą z lat 1830-1835. „Prace Muz. Ziemi” 27, s. 27-70.*
1978. *Staszica zarząd górnictwem (1815-1824) — zaranie i kres w świetle archiwów A.J.Czartoryskiego i K.Lubeckiego. (W:) Stanisław Staszic i jego dzieło, s. 117-143.*
1979. *Czterdzieści lat związków Staszica z górnictwem polskim 1784-1824 — próba podziału czasowego. (W:) Stanisław Staszic geologia-górnictwo-hutnictwo, s. 69-82.*
1980. *Co studiował J.B.Pusch w Lipsku w latach 1810-1815; Cztery listy J.B.Puscha z lat 1815-1828 do Christiana Kefersteina w Halle. „Prace Muz. Ziemi” 31, s. 111-135.*
1981. *Na śladach niektórych spostrzeżeń Puscha o wodach słonych w południowej Polsce. „Prace Muz. Ziemi” 34, s. 77-90.*
1989. *Stowarzyszenie Studentów Akademii Górniczej — SSAG (1919-1948). (W:) Trudne lata Akademii Górniczej, s. 361-380.*
- Kleczkowski A.S., Wilk Z. 1972. *Wstępne dane o działalności Polaków w zakresie hydrogeologii i geologii inżynierskiej na terenie Rosji w końcu XIX i na początku XX wieku. (W:) Historia kontaktów polsko-rosyjskich w dziedzinie geologii i geografii, s. 149-160.*
- Kleczkowski A.S., Zillmann, Hofmann J. 1986. *Początki Akademii Górniczej w Kielcach (1816-1827) w świetle dokumentów z archiwów Drezna, Freibergu i Kielc. „Prace Muz. Ziemi” 38, s. 65-91.*
- Kosmowska-Ceranowicz B. 1968. *Katalog wystawy polska kartografia geologiczna przed 1919 r. ss. 73, 15.*
- Kreutz S. 1925. *Historia nauk mineralogicznych. (W:) Poradnik dla samouków, Mineralogia i petrografia, s. 599-626.*
- Książkiewicz M. 1960. *Darwin jako geolog. (W:) Stulecie dzieła Darwina, s. 47-58.*
1963. *W pięćdziesięciolecie pracy Kazimierza Wójcika o jurze Kruhela Wielkiego pod Przemysłem. „Rocznik PTG” 33, s. 527-532.*
1971. *Władysław Szajnocha (1858-1928); Jan Nowak (1880-1940); Henryk Świdziński (1904-1969); Maurice Lugeon (1870-1953). „Rocznik PTG” 41, s. 33-38; 42-44; 49-51.*
1974. *Geologia w pracach i działalności Akademii Umiejętności. (W:) Polska Akademia Umiejętności 1872-1952, nauki lekarskie, ścisłe, przyrodnicze i o Ziemi, s. 329-349.*
- Maślankiewicz K. 1938. *Stanisław Dunin Borkowski pierwszy mineralog polski. (W:) Czas, Księga Pamiątkowa, s. 148-150.*
1957. *Georgius Agricola 1494-1555 życie i dzieła. (W:) Georgius Agricola górnik, metalurg, mineralog, chemik, lekarz, s. 29-103, 211-228.*
1959. *Ignacy Domeyko 1802-1889. (W:) Polscy badacze przyrody, s. 152-171.*
1964. *Jan Nowak, s. 53.*
1968. *Ignacy Domeyko (1802-1889) the Polish mineralogist and his activity in Chile; Stanisław Borkowski (1782-1850) the first Polish mineralogist; Michał Jan Borch (1751-1820) and his activity in mineralogy and geochemistry. „Actes du XI Congres Intern. d. Hist. d. Sciences”, s. 241-247, 284-286.*
1969. *50-lecie Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. „Wszechświat”, s. 318-320.*

1971. *Pięćdziesięciolecie Polskiego Towarzystwa Geologicznego 1921-1971*. „Rocznik PTG” 41, s. 5-30.
1972. *Badania geologiczne Stefana Czarnockiego na terytorium Rosji; Polscy badacze Wysp Komandorskich*. (W:) *Historia kontaktów polsko-rosyjskich w dziedzinie geologii i geografii*, s. 197-226..
1972. *Rozprawa Teofrasta o kamieniach*. „Studia i Mat. z Dz. Nauki Polskiej” C, z. 17, s. 217-233.
1974. *The development of Polish geological sciences in the 19th century*. (W:) *Trudy XIII Międzynarodowego Kongresa po Istorii Nauki*, Moskwa, s. 135-141.
1975. *Stanisław Borkowski (1782-1850) the first Polish mineralogist*. „Min. Pol.” 6, s. 99-100.
1976. *Wkład Polaków do kultury świata w naukach o Ziemi*. (W:) *Wkład Polaków do kultury świata*, s. 557-578.
1976. *Geological investigation of Paweł Edmund Strzelecki (1797-1873)*. „Przeł. Geologiczny”, s. 297-305.
1978. *Surowce mineralne i skalne na mapie geologicznej Polski Stanisława Staszica*. (W:) *Stanisław Staszic i jego dzieło*, s. 144-157.
- Matl K. 1989. *Stowarzyszenie wychowanków Akademii Górniczej (Górnictwo-Hutniczej) w Krakowie — SW AGH*. (W:) *Trudne lata Akademii Górniczej*, s. 381-392.
- Narębski W. 1970. *Życie i działalność naukowa Maurycego Komorowicza*. „Prace Muz. Ziemi” 15 cz. I, s. 113-140.
1971. *Über die Entwicklung der Vorstellungen vom Ursprung der Toneisensteine in Polen*. „Geologie”, Berlin Jg 20, s. 441-450.
1972. *O rozwoju poglądów badaczy polskich na pochodzenie amfibolitów tatrzańskich*. „Studia i Mat. z Dziejów Nauki Polskiej” C, z. 17, s. 207-216.
1987. *Paleoichnologie and paleobotanics studies of Zygmunt Bośniacki in Poland and Italy*. Abstr. XIII Symp. INHIGEO s. 23-26, Pisa.
- Nowak W. 1974. *Kazimierz Jossé — geolog karpacki*. „Prace Muz. Ziemi” 21 cz. II, s. 119-134.
- Oberc A., Parachoniak W. 1971. *Katedra i Zakład Petrografii profesora Juliana Tokarskiego na Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie w latach 1947-1961*. „Prace Muz. Ziemi” 18 cz. I, s. 209-222.
- Reymanówna M. 1986. *Marian Raciborski ojciec polskiej paleobotaniki*. (W:) *Marian Raciborski, studia nad życiem i działalnością naukową*, s. 111-134.
- Prochazka K. 1980. *Zbiory mineralogiczne Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie*. „Prace Muz. Ziemi” 31, s. 3-36.
- Siedlecki S. 1953. *Wstęp* (W:) *Stanisław Zaręczny Mapa geologiczna okolic Krakowa i Chrzanowa*, s. VII-XXVII.
- Szajnocha W. 1889. *Stanisław Staszic jako geolog*. Lwów, ss. 25.
1918. *Geologia*. (W:) *Polska w kulturze powszechnej*, cz. II, s. 349-376.
1926. *Czterdziestolecie Gabinetu Geologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego (1886-1925)*. Odb. z „Rocznik PTG” 3, s. 60.
1926. *Stanisław Staszic jako geolog*. (W:) *Stanisław Staszic MDCCLV-MDCCCXXVI, Księga Zbiorowa*, s. 203-224.
- Świdziński H. 1964. *Polskie Towarzystwo Geologiczne w XX-leciu Polski Ludowej*. „Rocznik PTG” 34, s. 5-27.

1966. *Osiągnięcia Wydziału Geologiczno-Poszukiwawczego AGH w XX-leciu Polski Ludowej*. „Zesz. Nauk. AGH”, Geologia 7, s. 7-22.
- Tokarski J. 1948. *Nauki mineralogiczne w Polsce*. ss. 39.
- Wdowiarz S. 1971. *Konstanty Totwiński (1876-1961)*. „Rocznik PTG”, s. 72-74.
- Wiśniowski T. 1890. *Zbiory mineralogiczno-geologiczne Komisji Fizjograficznej przy Akademii Umiejętności w Krakowie*. „Wszechświat”.
- Zejszner L. 1961. *Pamiętniki moje*. „Studia i Mat. z Dz. Nauki Polskiej” S.C. z. 4, s. 89-103.
1985. *Pierwsza ekskursja w Tatry, w 1829 roku*. (W:) „Rocznik Podhalański” III, s. 271-313.
- Druki anonimowe.
1983. *An outline of the history of geology in the Jagiellonian University in the years 1782-1982*. (W:) Guide to excursions, s. 5-12.
1975. *Obywatel do współ-ziomków Województw Krakowskiego y Sędomirskiego*. ss. 7.
1977. *Publiczne Uwiadomienie zdrojów zdrowych lub wód mineralnych leczących na Śląsku w Kodowie, Reynercu, Altwaser, Szarlotenbrun, Salcbrun i Flinsbergu się znajdujących*. Ss. 20, Czarniecki S. Postowie, s. 1-4.